

Bernadette Heiligers: Van zo ver gekomen

Twee soorten migratie in een verhaal van schijn en wezen

door Wim Rutgers

“Ik heb geleerd dat er geheimen zijn om de waarheid te verbergen en andere om illusies overeind te houden.”

Bernadette Heiligers ‘Van zo ver gekomen’ heb ik als een verbreding en verdieping van de eerder in 2015 verschenen roman ‘Schutkleur’ gelezen. Het is opnieuw een verhaal over diversiteit van relaties, zoals persoonlijke relaties in familie en huwelijk, maar heeft zich nu ook verbreed en verdiept tot sociaaleconomische en interculturele relaties van ingewikkelde maatschappelijke samenlevingsvormen en vooral ook de familiale verwevenheid van de bevolkingen van de Caribische eilanden in hun diversiteit.

Het verhaal bevat twee verhaallijnen, de relatie Curaçao en de Dominicaanse Republiek en ten tweede de relatie Bonaire en Nederland, verteld door een ik-personage en verdeeld over twee tijdvakken die verleden en heden omvatten, afwisselend in de opeenvolgende hoofdstukken verwoord. Maar de eerste lijn is veel meer uitgewerkt en heeft meer ruimte gekregen waarbij de tweede niet alleen veel korter is, maar ook summier in de uitwerking van details.

Inhoud

Na een in de derde persoon vertelde korte in- en uitleiding bevat het verhaal in tien hoofdstukken de geschiedenis, in de ik-vorm, van het tien jaar jonge Dominicaanse meisje Dini op Curaçao, waar haar moeder Ariana met hulp van haar familie een huishoudelijke dienstbetrekking krijgt bij doña Lillian: “Doña Lillian [Helbier] wilde een Dominicaanse. Iemand die voor een prikje zou werken zolang ze geen papieren heeft.” (111). Ze moeten uit Santo Domingo vluchten voor don Roberto, die de vader van zowel de moeder als de dochter is. (20) Ariana ontsnapt aan de armoede in het ‘bouwsel van pallets en plastic zeildoeken’ van haar jeugd en krijgt vaste voet op het eiland als verzorgster van een zieke man die met zijn vrouw en jongste zoon in een groot stadshuis woont: “Mama betaalde de overtocht met het geld dat haar moeder haar gegeven had om mij te aborteren.”(21) . De aantrekkelijke Ariana en de jongste zoon, Simon, van de Curaçaose familie, raken ‘verliefd’ en willen trouwen.

Maar net voor haar trouwdag verdrinkt Ariana tot opluchting van de familie: stel je voor een aanzienlijke Helbier die een Sandom trouwt – het begin van het verhaal.

Wat volgt is een, vanuit de ik-figuur Dini Vargas López vertelde, ingewikkelde familiegeschiedenis van zowel Dominicaanse als Curaçaose kant. Het jonge meisje is gewend zichzelf te redden en neemt het werk van haar moeder over, zonder daarvoor betaald te worden. Met behulp van de invalide echtgenoot van doña Lillian krijgt ze toch de kans naar school te gaan en daar Nederlands te leren: “Daarmee klom je sneller uit de afvalbak van mensen die net als wij van buiten kwamen om voor weinig geld te werken.” (15). Ze studeert vervolgens rechten en wordt advocaat en mediator. Gaandeweg raakt ze op de hoogte van haar ingewikkelde familiegeschiedenis die in Santo Domingo is begonnen. We zijn dan als lezer eveneens aan het einde van het verhaal waar alle omstandigheden verklaard worden. Ze bestaat het verhaal uit twee tijdslagen: de jeugd en de volwassenheid van hoofdpersoon Dini.

Familie

In ‘Van zo ver gekomen’ strekt een complexe familiegeschiedenis zich uit tot een hele geografische regio van Santo Domingo tot Curaçao, waarin tenslotte de in zes van de tien hoofdstukken verborgen gehouden raadsels in het laatste hoofdstuk worden ontsluit. Familierelaties kenmerken zich als roddel en vooral als een hermetisch gesloten zwijgcultuur tussen solidaire insiders en de angstvallig buitengesloten anderen om de schone schijn op te houden: “Ik heb geleerd dat er geheimen zijn om de waarheid te verbergen en andere om illusies overeind te houden.”(130).

Maar relaties beperken zich niet tot die van twee families in Santo Domingo en Curaçao. Het verhaal biedt een wijder en algemener perspectief. De familieleden in hun complexe diversiteit van relaties staan als personificaties van sociaaleconomische tegenstellingen tussen traditioneel en vermolmd standsbesef van wat zich Curaçaose elite waant en de uitbuiting van met name armoedige en slechts minimaal betaalde en discriminerend behandelde buitenlandse huishoudelijke dienstmeisjes. Het is schrijnend te lezen wat onbemiddelde mensen zich soms moeten laten welgevalen om hoger op te komen en een uitweg uit een armoedesituatie te bewerkstelligen. Het meisje Dini groeit op te midden van dit ouderwets standsbesef en de solidariteit van

de armoede. Ze volgt daarbij haar “eigen kompas op het pad dat mama [Ariana] hier [op Curaçao] voor mij had willen banen.” (132)

Traditie moet het afleggen tegen vernieuwing. Doña Lillian gaat tweevoudig ten onder als haar nietsnut van een zoon haar ruïneert, waardoor ze ook haar sociale aanzien en prestige verliest, met dertig mei als katalysator en culminatiepunt: het verval van de lokale Curaçaose elite tegenover de opkomst van de jonge Caribische migrantengeneratie met initiatief. Maar het succes komt niet vanzelf. Dini heeft als volwassen professional in haar woonkamer een eigen vervaardigd schilderij, “haar enige aquarel, van geeloranje vissen die in een dichte knoedel door Caribisch water glijden. Eén vis zwemt midden in de school als buitenbeentje mee. De anderen schieten in een wijde boog hoog over hem heen of onder hem door.” (49)

Twee soorten migranten

Naast deze thematiek rond de relatie tussen Curaçao en Santo Domingo, met hun grote sociaal-economische tegenstellingen maar familiale verwantschappen, weeft Bernadette Heiligers een tweede migratie-draad: de relatie van het nieuwe Bonaire na 10-10-10 met Nederland in de persoon van de Nederlandse Renske Bremer en haar Bonairiaanse partner Eldon, weergegeven als traditie tegenover moderniteit, koloniale arrogantie tegenover misplaatste minderwaardigheidsgevoelens. Beiden hebben een goede baan en een ruim inkomen maar de relatie vlot niet door voortdurende kritiek van Renske en het daarop volgende gepantserde zwijgen van Eldon: “het verhaal van een liefde die verscheurd wordt door de scherpe randen van een eeuwenoude breuklijn.” (69). Het is Dini die als mediator de stuk gelopen relatie moet zien te lijmen. Deze verhaaldraad toont twee kritische kanten van de grote sociaaleconomische verschillen, zoals aan de ene zijde de traditionele almachtige Dominicaanse don die over mensen kon beschikken, aan de andere zijde de moderne piraten van het grootkapitaal die traditioneel grondeigendom niet erkennen en de Bonairiaan tot tweederangs burger vernederen. Hier zien we de scherpe tegenstelling tussen de ‘moderne’ dominante koloniale migrant als tegenhanger van de ‘traditionele’ Caribische arbeidsmigratie om de armoede thuis te ontvluchten: afstandelijkheid en de weigering zich aan te passen tegenover integratie.

Taal en stijl

Hoe moet 'Van zo ver gekomen' gelezen worden om de rijkdom van taal en stijl in deze kleine, gecomprimeerde roman, tot hun recht te laten komen? In navolging van de zogenoemde 'slow movement' die de drukte van het dagelijks leven vervangt door een meer ontspannen wijze van leven, is ook bijvoorbeeld de 'slow cooking' en door Lindsay Waters, uitgever van de Harvard University Press, in de literatuur naast 'close reading' de 'slow reading' ontstaan. Die propageert een wijze van lezen als een techniek om door langzaam te lezen de tekst in zijn volle waarde te begrijpen en te genieten:

“Die avond speet het me dat ik niet gedoopt was. Mama had dat niet nodig gevonden, omdat je dan in een mannenclub terechtkwam die tussen God en de mensen instond. Ze sprak liever met heiligen en engelen die ze als postbodes tussen hemel en aarde kon inzetten.”(11)

Een dergelijke wijze van lezen is in mijn ogen niet alleen bijzonder geschikt maar zelfs noodzakelijk voor het werk van Bernadette Heiligers, dat immers gekenmerkt wordt door een geserreerd taalgebruik, gedemonstreerd in taal van kleine taalvondsten, en bijzonder originele en creatieve beeldspraak: “Als hij sprak, hingen zijn handen als twee trossen bananen langs zijn lichaam. Moesten wij de leestekens in zijn zinnen erbij bedenken?” (32). Of bijvoorbeeld subtiel: als zoon Raymond Helbier, die de familie later zal ruïneren (82; 106), na een niet afgemaakte studie uit Nederland terugkomt, bidt doña Lillian voor zijn behouden reis, “want u weet hoezeer ik mijn lieve Raymond nodig heb om mijn familie te behoeden voor verval.” (54) Een zo zorgvuldig geschreven verhaal verdient zorgvuldige lezing. Wie 'Van zo ver gekomen' ten volle wil genieten dient langzaam te lezen en zal door herlezen een wereld van origineel taalgebruik ontdekken.

Bernadette Heiligers: Van zo ver gekomen

Haarlem: In de Knipscheer

2021

133 pagina's

www.indeknipscheer.com

Bron: *Antilliaans Dagblad*, zaterdag 20 oktober 2021